

Bild 1



Bild 2

Vår munhälsa

World Dental Federation (FDI) definierar munhälsa som:

”mångfasetterad och inkluderar förmågan att tala, le, lukta, smaka, röra, tugga, svälja och förmedla känslor genom ansiktsuttryck med förtroende och utan smärta, obehag och sjukdom i ansiktet”

(Glick et al., 2017)

FOLKTANDVÅRDEN
VGR

Bild 3

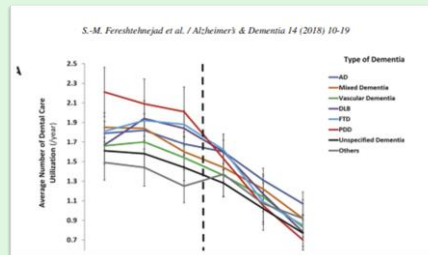
Munhälsa hos personer med kognitiv sjukdom

- Munhälsan försämras och risken ökar redan tidigt i sjukdomen
- Färre antal tänder, fler antal kariesade tänder, sämre munhygien och högre grad av tandköttinflammation jämfört med kognitivt friska personer
- Dålig munhälsa försämrar livskvaliteten och påverkar allmänhälsan negativt

(Fereshtehnejad et al., 2018; Foley et al., 2017; Lopez-Jornet et al., 2021)

Minskad tandvård efter demensdiagnos

- Munvård glöms bort, prioriteras inte eller negligeras
- Många förlorar kontakten med tandvården
- Samband mellan förlorad tandvårdskontakt och oral ohälsa



(Fereshtehnejad et al., 2018; Tronje Hansson et al., 2013)

Bild 5

Vilka insatser finns för att främja munhälsan?

- Uppsökande tandvårdsverksamhet och nödvändig tandvård
- Mobil hemtandvård
- Tandhygienist i kommun (TAIK)
- Senior Alert- ROAG
- Webbutbildning och vägledning för munhälsa (Socialstyrelsen)

FOLKTANDVÅRDEN
VGR

Bild 6

Vad innebär Nödvändig tandvård?

- Tandvård enligt det nationella högkostnadsskyddet för öppna hälso- och sjukvården med samma rätt till frikort
- Personer som fyllt 85 år betalar ingen patientavgift
- Årlig kostnadsfri uppsökande munhälsobedömning och instruktion i munvård
- Årlig kostnadsfri utbildning till vårdpersonal i munhälsa och munvård
- Administreras av regioner

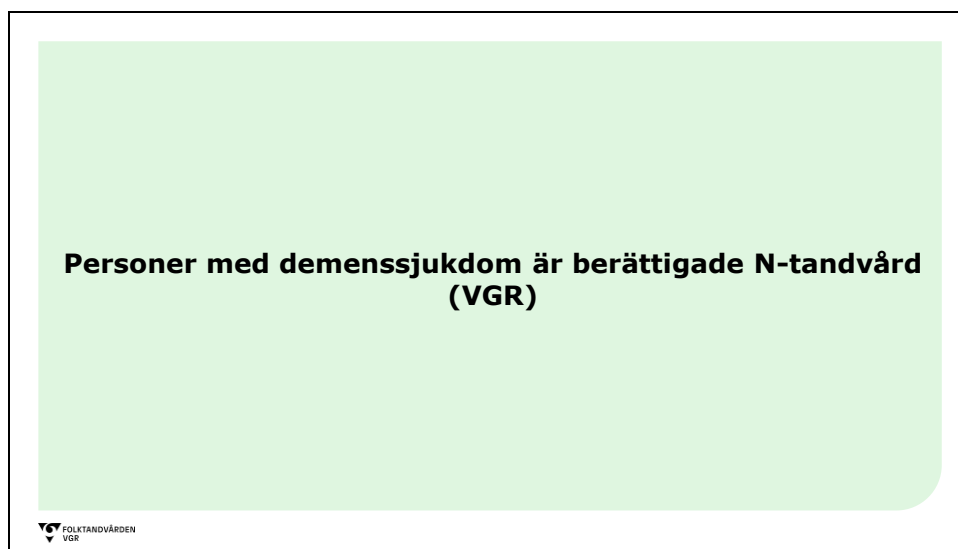


Bild 7

Vem har rätt till Nödvändig tandvård?

- **Bor i särskilt boende** med dagligt behov av stöd och hjälp med personlig vård/omvårdnad
- **Bor i eget boende** med dagligt behov av stöd och hjälp med personlig vård och som vårdas av hemtjänst och/eller hemsjukvård
- **Har beslut om insatser enligt LSS, samt har pågående insats** – Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade
- Har kroniska (eventuellt långvariga) psykiska eller fysiska funktionsnedsättningar

Bild 8



[illegible]

- Enkel kontroll av tänder och munhåla
- Kontrollen görs med hjälp av spegel och ficklampa
- Ersätter inte regelbunden undersökning
- Tonvikt vid den individuella rådgivningen och instruktionen
- Munvårdskort utfärdas-kommunikationsverktyg mellan tandvården och vård-och omsorgspersonalen

Munvårdskort		Ja		Nej	
Befinner sig på mundstykke?					
Personnummer					
Navn					
Højst nr					
Borsted					
Rådsmændenes godkendelse Dato:					
Kortet tildelt/ikke tildelt i 2 måneder per dag Ja ☐ Nej ☐ Elsker det ☐ Annet tildelt ☐					
Rådsmændenes godkendelse Ja ☐ Nej ☐ Personnummer:					
Reguler en gang per dag mellem klokken 10 og 12 Måltidsnummeret ☐ Tildelt/ikke tildelt ☐ Tildelt ☐ Enke tildelt ☐ Enke tildelt ☐					
Måltid Ja ☐ Nej ☐ Småbørn ☐ Rygning ☐ ☐ ☐ Rygning ☐ ☐ ☐ Tændstikker ☐ ☐ ☐ Slipsene ☐ ☐ ☐ Måltidsnr ☐ ☐ ☐					
Avgivet protok Implantat ☐ Ja ☐ Nej ☐					
Funktionshænder Ansvar ☐					
Telefonnummer ☐ Tildelt/ikke tildelt ☐ Tildelt/ikke tildelt ☐					
Boks til den tildelt/ikke tildelt ☐ Boks til den tildelt/ikke tildelt ☐					

Bild 10

Målet med tandvården

Enligt tandvårdslagen (§2 1985:125) är målet med svensk tandvård en god munhälsa och en tandvård på lika villkor för hela befolkningen. Regionerna ansvarar för uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård. Enligt tandvårdsförordningen (1998:1338) ska regioner och kommuner samverka beträffande målgruppen.



Nationella riktlinjer för tandvård Socialstyrelsen 2022

- Arbeta systematiskt för att upprätthålla tandvårdskontakt
- Kunskap och utbildning i munvård
- Samordnade insatser
- Tandvård enligt vårdambitionsnivå: förbättra, bevara, fördröja, lindra



Id	Titel/Innehåll	Åtgärd	Prioritet
76	Föräldrar eller de för föräldrar regelbundet tandvårdskontakt, vuxna som behöver särskilt stöd	Behandlingsplan, utbildning för att upprätthålla tandvårdskontakt vid behov eller utvärdering	2
77	Föräldrar eller de för föräldrar regelbundet tandvårdskontakt, vuxna som behöver särskilt stöd	Tandvårdsplan (behandling)	4
78	Behov av assistans daglig munvård, vuxna som behöver särskilt stöd	Utbildning och kunskapsutveckling, utbildning, munvård, tandvård med praktisk träning och handledning, för vård och omvårdnad i kommunal och kommunal kommunal	3
79	Behov av att förändra inlärda i vårdkedjan, barn och vuxna som behöver särskilt stöd (daglig omvård)	Samordnade insatser till tandvårdsrelaterad utbildning	3
80	Diagnostiserat tillstånd eller sjukdom i munnen (exempelvis: raketter eller parodontit stadium 1-2) med tecken eller drågliga symtom, hos alla personer som behöver särskilt stöd, som har en livslångt insatser för att personen inte ingår i behandlingen, vuxna	Avsaknad med behandling (rehabilitering)	3
81	Behov av rehabilitering, vuxna som behöver särskilt stöd	Övervakningsplaner, planeringsstrategier, möten, person eller måltidsplan, tandvård eller rehabilitering enligt principerna förbevara, bevara, fördröja, lindra	3
82	Hälsan, vuxna som behöver särskilt stöd	Munvårdsprodukter innehållande zink, som tillägg till daglig munvård	4
83	Boende på vård- och omsorgsboende, vuxna som behöver särskilt stöd	Daglig fluktationsgrupp som tillägg till individuellt munhygienrutin	5
84	Karies, vuxna som behöver särskilt stöd och som har nått ett skede, sechvarig förlustterapi	Automatiskt restorative treatment (ART)	6
88	Karies eller risk för karies, eller gingivit eller risk för gingivit, vuxna som behöver särskilt stöd	Daglig bitfäst av kariesdiagnos	10

(Socialstyrelsen 2022)

Bild 12

Nationella riktlinjer för vård- och omsorg vid demenssjukdom Socialstyrelsen 2017 • Diagnostik av munhälsa och ätproblem- prioritet 2			
Rad	Tillstånd och åtgärd	Motivering till rekommendation	Prioritet
30B	Demenssjukdom <i>Regelbunden och sammanhållen uppföljning av den demenssjukes situation och behov, inklusive medicinsk bedömning samt vård- och omsorgsinsatser</i>	Beprövad erfarenhet talar för positiv effekt av åtgärden på viktiga effektmått såsom livskvalitet och funktion. Kommentar: Sammanhållen uppföljning är en viktig förutsättning för den personcentrerade vården och omsorgen.	1
31	Demenssjukdom, beteendemässiga och psykiska symtom <i>Strukturerad uppföljning och utvärdering av BPSD och effekt av insatta åtgärder</i>	Åtgärden bidrar enligt beprövad erfarenhet till positiv effekt på viktiga effektmått såsom BPSD, funktion och livskvalitet. Åtgärden bidrar dessutom till minskat omsorgsbehov hos personen med demenssjukdom samt förbättrad livskvalitet, minskad upplevd belastning och mindre depression och ångest eller oro hos anhöriga.	1
33	Demenssjukdom <i>Diagnostik av munhälsa och ätproblem med strukturerade bedömningsinstrument</i>	Beprövad erfarenhet talar för att åtgärden medför förbättrat näringsintag och förbättrad hälsorelaterad livskvalitet. Samtidigt innebär utebliven åtgärd en risk för allvarliga komplikationer.	2

Bild 13

Nationell demensstrategi 2025-2028

Socialstyrelsen 2025

Omfattar hälso- och sjukvård, tandvård, socialtjänst

- Uppmärksamma munhälsa som en integrerad del av hälsa
- Tidiga riskbedömningar av munhälsan
- Erbjud stöd att återuppta kontakten med tandvården
- Informera om tandvårdsstöden

FOLKTANDVÅRDEN
VGR

Bild 14

Tandvårdens roll

- Utfärda en munhälsobedömning en gång/år på den person som tackat ja
- Individanpassade munhälsoråd
- Utfärda munvårdskort
- Vid behov erbjuda nödvändig tandvård/återrapportera ev. vårdbehov
- Erbjuder och utfärda utbildning till vårdpersonal i munvård
- Regioner upphandlar tandvårdsaktör

Bild 15

Kommunernas roll

- Identifiera de som tillhör personkretsen och utfärda intyg om N-tandvård
- Erbjuder munhälsobedömning och uppdatera aktuella uppgifter i administrationssystemet
- Närvara vid munhälsobedömning och ta emot munvårdskort
- Ta del av erbjudande om utbildning och ansvara för att de som är i behov av utbildning får närvara
- Vara kontaktlänk vid behov av tandvård på klinik

FOLKTANDVÅRDEN
VGR

[illegible]

Tandvård
Munhälsobedömningar

Antal munhälsobedömningar per kommun och enhet

FOLKTANDVÅRDEN
VGR

Munvårdsutbildningar

- Vårdpersonal efterfrågar kunskap och kompetensutveckling om munhälsa och munvård
- Utbildning i munvård främjar en god munhälsa hos äldre personer
- Men vi ser regionala skillnader

Tabell 5: Antal utbildade personer samt kostnader för munvårdsutbildning år 2023, per region

Region	Antal utbildade	Utbildning kostnad, kr	Kostnad i kr per utbildad
Region Stockholm	2 550	134	53
Region Uppsala	409	118	289
Region Sörmland	1 227	234	191
Region Östergötland	2 736	46	17
Region Jönköpings län	1 562	469	300
Region Kronoberg	392	41	105
Region Kalmar län	2 325	1 072	461
Region Gotland	109	20	183
Region Blekinge	21	2	95
Region Skåne	3 398	197	58
Region Halland	314	3	10
Västra Götalandsregionen	3 377	-	-
Region Värmland	-	-	-
Region Örebro län	824	254	308
Region Västmanland	437	55	126
Region Dalarna	3 499	1 198	342
Region Gävleborg	718	27	38
Region Västerbotten	-	-	-
Region Jämtland Härjedalen	119	37	311
Region Norrbotten	184	46	250
Region Norrbotten	-	0	0
Totalt	24 201	3 953	163

- = information saknas/bortfall

(Sveriges Regioner och kommuner 2023)

(Henni et al., 2022; Hiltunen et al., 2019)

Samverkan för bättre munhälsa- ett exempel från praktiken

- Samverkansprojekt mellan centrum för äldretandvård (CÄT), Dementsteam Centrum och hälsofrämjande- och förebyggande i Göteborgs stad
- Främja god munhälsa och livskvalitet hos personer med demenssjukdom
- Demensutbildning för anhöriga, samtalsgrupp för personer i tidigt skede, lathund för ekonomisk tandvårdsstöd, checklista vid frågor om munhälsa



Foto: Yanan Li

Bild 19

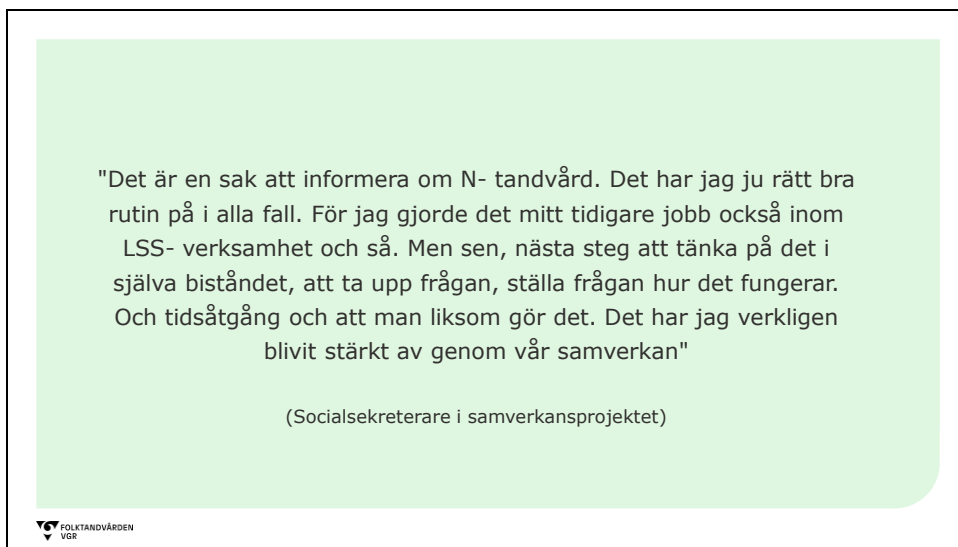


Bild 20

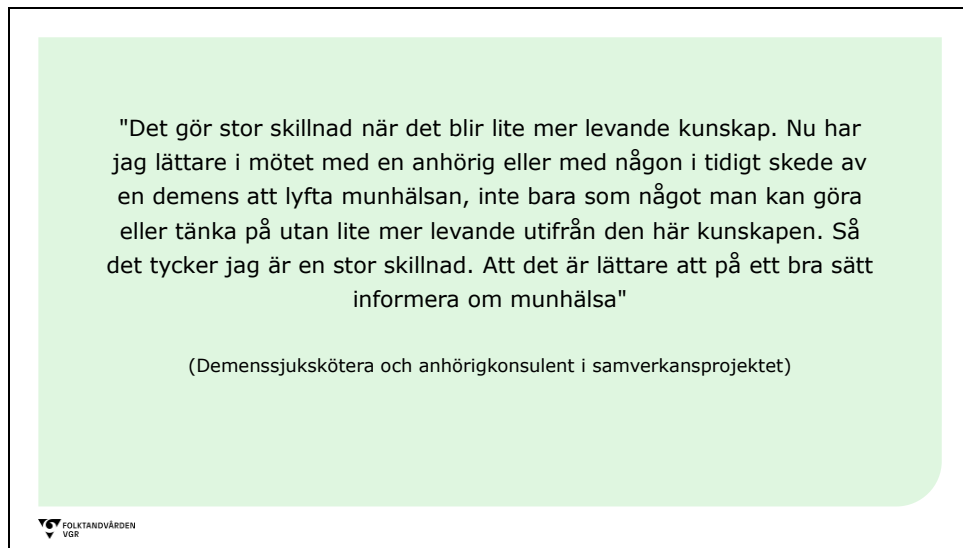
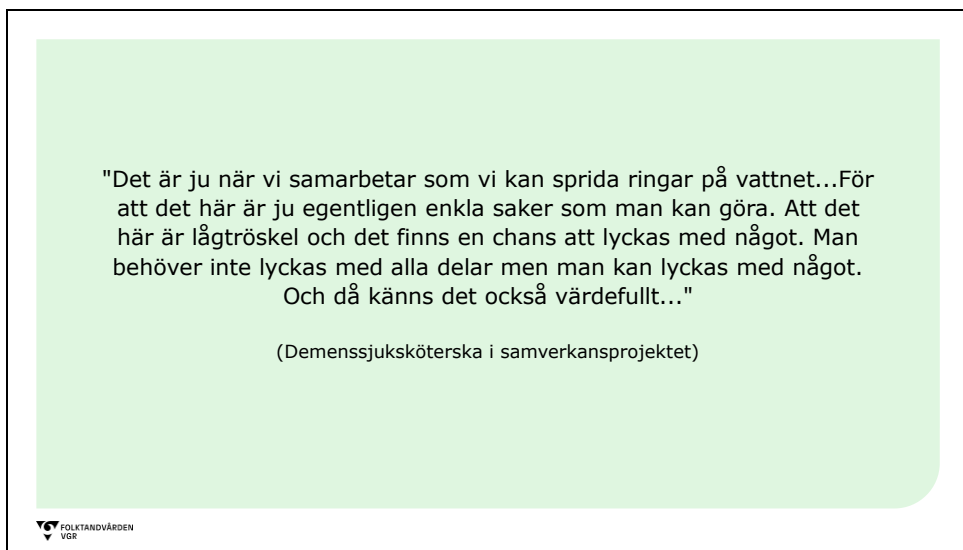


Bild 21



Hur kan vi samverka för bättre munhälsa?

Två frågor till patienten

1. Besöker du regelbundet tandläkare eller tandhygienist (de senaste två åren)?
2. Kan du äta allt du vill utan att det uppstår smärta i munnen eller besvär att tugga?

En fråga till professionen

1. Har patienten ett intyg om N-tandvård?

Bild 23

Vi knyter samman innehållet

- Uppmärksamma munhälsan genom hela sjukdomsförloppet
- Uppmärksamma förlorad tandvårdskontakt
- Informera om tandvårdsstöden
- Utfärda N- tandvårdsintyg (i samband med diagnos)
- Öka antalet munvårdsutbildningar och minska regionala skillnader

FOLKTANDVÅRDEN
VGR

Bild 24



Bild 25

Vår hälsa

WHO's definition:

Hälsa definieras av WHO som ett välbefinnande såväl fysiskt, mentalt och socialt och inte enbart frånvaro av sjukdom

Hur bibehåller/skapar vi bra förutsättningar till hälsa?





Folksjukdomar och folkhälsoproblem

- En folksjukdom är en sjukdom med hög förekomst i befolkningen och som bedöms ha stor inverkan på befolkningens hälsotillstånd under en viss tidsperiod
- Vanliga folksjukdomar i Sverige är diabetes, cancer samt hjärt- och kärlsjukdomar
- **De orala sjukdomarna karies och parodontit är folksjukdomar**
(svenskt kvalitetsregister, SKaPa, för karies och parodontit)
- Det uppskattas att munsjukdomar påverkar ca **3,7 miljarder** människor
(WHO, 2025)

Bild 27

Hela vår kropp hör samman

- Blodomloppet når kroppens alla organ och ytor och kan föra med sig bakterier från munhålan ut i kroppen
- Vårt immunförsvar reagerar på förändringar, infektioner och skador över allt i- och på kroppen

A photograph showing a person's hand placing a smooth, light-colored stone on top of a stack of four other smooth stones of varying shades of brown and tan. The stack is balanced on a dark, pebbly beach. The background is a soft-focus view of the ocean with blue waves under a clear sky.

The logo for Folkhälsan VGR, featuring a stylized 'V' and the text 'FOLKTÄNDSVÄRDEN VGR'.

Dålig munhälsa påverkar kroppen

Bakterier och inflammationsämnen från munnen påverkar sjukdomsförlopp vid flera sjukdomar



- Ökad risk för hjärt- kärl sjukdom
- Försämring av sjukdomar som diabetes och reumatism
- Demenssjukdom
- Respiratoriska sjukdomar – lunginflammation

(Björn Klinge, tandläkare och professor parodontologi – "Din hälsa sitter i munnen" 2020)

Vanliga sjukdomar och besvär i munnen

- Karies – mineralförlust/hål i tänderna
- Gingivit – inflammation i tandköttet
- Parodontit – tandlossningssjukdom
- Muntorrhet
- Svampinfektion i munslemhinnan och på tungan
- Vassa, trasiga tänder

Kariessjukdom – multifaktoriell sjukdom

Vad påverkar risken att få hål i tänderna:

- **Salivens sammansättning och pH**
- **Mängden saliv** som produceras – minskad saliv = ökad risk för skada/sjukdom
- **Specifika bakterier** som bildar syra, trivs i sur miljö och älskar socker
- **Dålig munhygien** – man borstar ej rent
- **Frekvent intag** av födoämnen och dryck som innehåller nedbrytbara sockerarter

Gingivit - tandköttsinflammation

- Inflammation i tandkötet beror oftast på att bakterier ej borstats bort
- Inflammation kan också uppstå om matrester ligger kvar vid tandkötet
- Det är därför viktigt att tandborsten läggs mot tandköttskanten vid tandborstningen, och gnuggas med små rörelser, så det blir rent

Torr i munnen – ökat lidande



- Saliven behöver vi för att kunna tugga mat, svälja, prata
- Minskad saliv kan ge stort obehag, sveda, brännande känsla och smakförändringar
- Saliven smörjer våra munslemhinnor och skyddar oss också mot olika infektioner i munnen
- Torra munslemhinnor kan gynna svampinfektion

Bild 33

Orsaker till muntorrhet

- Medicinering
- En naturlig minskning av saliv vid åldrande och/eller sjukdom
- Stress
- Psykisk ohälsa - vantrivsel

FOLKTANDVÅRDEN
VGR

Förebygg och minska obehag vid muntorrhet

- Återfuktning och smörjning - ofta
- Salivstimulerande preparat
- Drink mycket vatten



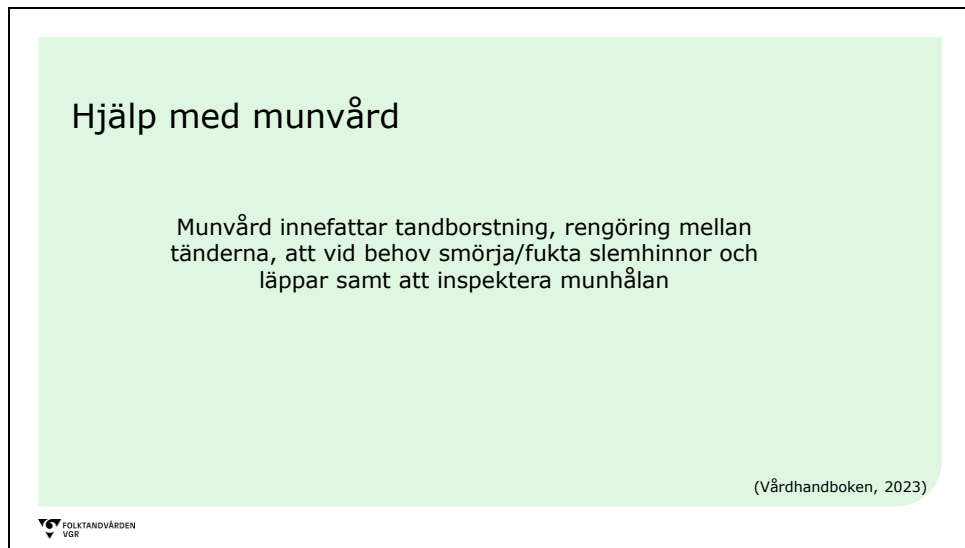
Dålig andedräkt – oftast orsakad av bakterier

- Dålig lukt från munhålan påverkas av bakterier som ej borstats bort och matrester som ligger kvar i munnen
- Muntorrhet stor inverkan

Bild 36



Bild 37



Hjälp med munvård

- Äldre personer har ofta en önskan om att klara munvård själv så länge som möjligt
- Sköra äldre skattar ofta sin munhälsa som god trots munhälsoproblem
- Omkring 77 % av personer på VoB behöver hjälp med sin munvård
- Personer med demenssjukdom och deras anhöriga betraktar ofta munhälsa som viktig, men upplever svårigheter med att utföra eller hjälpa till med munvård och att komma till tandvården

(Curtis et al., 2021; Forsell et al., 2019; Koistinen et al., 2021; Tronje Hansson et al 2013)

Att hjälpa eller inte hjälpa?

- Komplex uppgift att utföra munvård på någon annan
- Kan uppfattas som en kränkning av integriteten
- Bristande rutiner, tidsbrist, kunskapsbrist kan påverka
- Hinder hos den äldre personen
- Relationen mellan den som utför munvård och den som tar emot är avgörande för att balansera personens integritet och målet om god omvårdnad

(Andersson et al., 2022; Feo et al., 2017; Forsell et al., 2011; Wård 2000; Snögren 2014)

Att hjälpa en person med kognitiv sjukdom

- God demensvård handlar om att skapa goda relationer, även vid munvård
- Levnadsberättelsen som verktyg: attityd/erfarenheter kopplat till munhälsa/tandvård
- Skapa en trygg miljö vid munvård
- Trigga kroppsmminnet genom spegling

(Svenskt demenscentrum; Snögren 2024)

Tandkräm



- Alla personer tycker inte om starka smaker på tex tandkräm och/eller fluorsköljning – kan vara en orsak till att någon inte vill borsta sina tänder
- Prova produkter med annan smak än mint, mild tandkräm eller ingen smak

Tandkräm som är låglöddrande brukar vara bra – torkar ej ut slemhinnan

Milda och låglöddrande tandkrämer – svag mintsmaak, smaklös, jordgubbssmaak



Hur kan vi hjälpa någon med tandborstning/munhygien

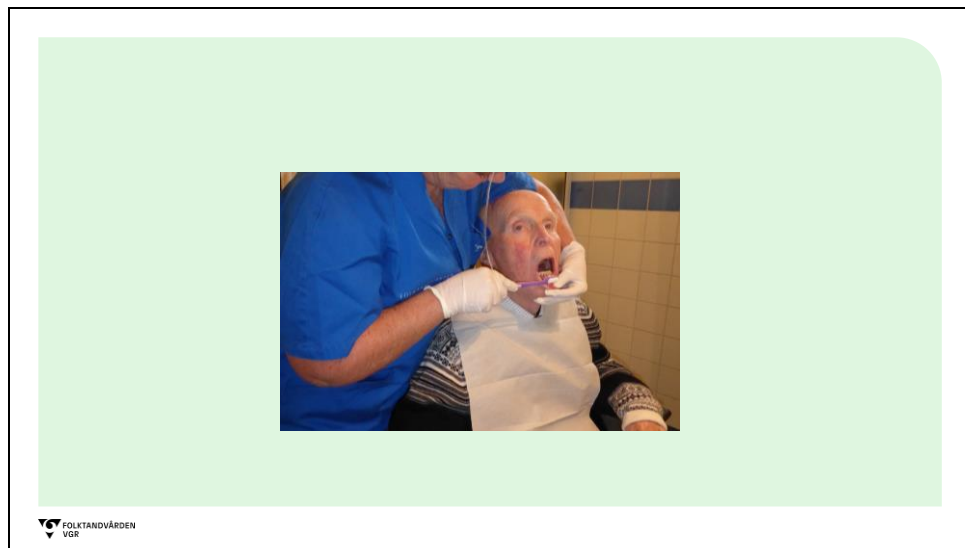


- Stå bakom eller vid sidan om personen – att stå framför blir sällan bra och kan kännas obehagligt för den du hjälper
- Försök att få god insyn
- Våga hålla ut kinder och läppar

Att hjälpa en person med munhygienen



Bild 45



Försök att titta i munnen
– använd en ficklampa



Bild 47

Munvårdsschema

Om det är svårt att hinna med att borsta klart alla tänderna pga att en person inte vill, så kan det vara en hjälp att skriva ner vad som gjorts

- Den som hjälpt en person att borstat tänderna skriver ner detta i schemat, tex tid och hur det gått. "Hann endast borsta överkäkens tänder"
- Om det ej gick att borsta klart alla tänder så kan nästa person, om ex som ovan, börja i underkäken

Om en person ej kan skölja/spotta



- Om en person ej kan skölja och spotta ut lösning, tex fluorid, kan en skumgummitork användas och torka ur munhålan och tänderna – viktigt att tillföra tänderna fluorid



Medicingiv på kvällen efter sänggång



- Om medicin ges med tex smaksatt yoghurt eller söt kräm pga svårighet att svälja, och detta görs efter sänggång och tandborstning, är det bra om tänderna tillförs fluorid efteråt
- Anv gärna skumgummitork doppad i fluoridlösning, tex Flux dry mouth

Svårighet att borsta tänderna på morgonen



Ibland kan det vara svårt för någon att tvätta sig på morgonen, få på kläder, äta frukost, borsta tänderna...ja allt kan vara jobbigt

- Prova att borsta på just den personen efter tex lunchen istället då det kanske är lite lugnare
- Rekommendationen är att borsta tänderna morgon och kväll, men ibland är det nödvändigt att frånga "det bästa" för att göra det så bra det går

Fluorid

- Hjälper till att stärka tänderna – ökad motståndskraft mot sjukdomen karies
- Lösning **0,2%** fluoridstyrka
- Tandkräm **1450 ppm** fluoridstyrka
- Högfluoridtandkräm: **duraphattandkräm**, natriumfluorid morningside

Klorhexidin – bakterie påverkan

- Mekanisk rengöring alltid bästa sättet att få rent tänder och tandkött
- Vid svårigheter kan en tandkräm eller lösning med klorhexidin stötta munhygien

Tips: GUM Paroex. Tandkräm, gel, lösning

[illegible]

Anpassa omvårdnaden till individen

- Att göra något är bättre än att inte göra någonting alls



Vi knyter samman innehållet

- Munnen är en viktig del av vår kropp – munhälsan påverkar hela kroppen
- Rengöring av tänderna och munhålan varje dag är viktigt för vår hälsa
- Tillför extra fluorid, utöver den från tandkräm, vid behov – förebygger karies
- Återfukta och smörj torra munnar ofta, flera ggr om dagen.
Sängliggande personer: smörj 3-4ggr/timme
- Minska på söta drycker vid törst – minskar risken för hål i tänderna
- Anpassa munomsorgen till individen

Bild 56